

*Можайкіна О. С.,**кандидат психологічних наук,**доцент кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права
Київського національного торговельно-економічного університету*

МЕДІАТОР У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню окремих аспектів правового статусу медіатора у врегулюванні конфлікту. Проаналізовано обов'язки медіатора, які впливають зі змісту основних принципів медіації. Визначено й охарактеризовано організаційну, аналітичну, контрольну функції медіатора, а також функції активного слухання, генерації ідей, збереження позитивного психологічного клімату та навчання.

Ключові слова: медіація, медіатор, принципи медіації, правовий статус, функції медіатора, конфліктологічна компетентність

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні спостерігається неабияка цікавість до позасудових способів урегулювання конфліктів (спорів). Одним із найпопулярніших та поширених позасудових способів є медіація (посередництво), яка передбачає структуровану добровільну та конфіденційну процедуру позасудового врегулювання спору (конфлікту), в якій медіатор (посередник) допомагає сторонам у розумінні їхніх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйняттого рішення [1, с. 55]. Тобто медіація допомагає знайти вихід із конфліктів із мінімальними фінансовими, часовими й емоційними витратами.

Дослідження української правової науки здебільшого присвячені самій процедурі медіації, принципам її проведення, а також окремим аспектам застосування в різних галузях. Одним із маловивчених питань у даний час є питання правового статусу самого медіатора як одного з головних учасників зазначеної процедури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правового регулювання медіації в Україні та за кордоном, особливостям її застосування в різних галузях присвячено чимало праць вітчизняних учених, серед яких дослідження О. Белінської, Г. Єрмоєнко, Н. Мазаракі, Г. Огренчук, М. Поліщук, Л. Романадзе й ін. Однак поза увагою залишилися питання щодо ролі медіатора в зазначеній процедурі, вимог до його кваліфікаційного рівня, прав та обов'язків тощо.

Мета статті – зробити аналіз ролі й окремих аспектів правового статусу медіатора в процедурі врегулювання спору (конфлікту).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриття ролі та правового статусу медіатора в процедурі медіації потребує передусім висвітлення основних принципів медіації. В одному з попередніх досліджень, на основі аналізу наукової літератури та з урахуванням закордонної практики, визначено, що до принципів медіації в цивільно-правових відносинах належать такі: принципи власної відповідальності, добровільності, конфіденційності, нейтральності (безпристрасності), незалежності, відкритості результату, поінформованості, а також структурованості та гнучкості медіаційного процесу [1, с. 56].

Зауважимо, що медіація проводиться безпосередньо медіатором (посередником), тому саме він має забезпечити дотримання зазначених принципів. Крім того, кожен із зазначених принципів покладає на медіатора певні обов'язки. Так, принцип нейтральності (безпристрасності) передбачає, що медіатор може брати участь лише в тих процедурах, в яких його ставлення є нейтральним, безпристрасним, безстороннім. До обов'язків і заборон, які передбачені цим принципом, належать такі:

- не віддавати перевагу жодній зі сторін конфлікту;
- забезпечувати рівність сторін у медіації;
- не оцінювати дії і висловлювання будь-якої зі сторін із позиції їхньої правильності або справедливості;
- уникати упереджень, заснованих на суб'єктивних поглядах сторін конфлікту;
- не дозволяти собі висловлювань або дій, які б створювали враження упередженості;
- не нав'язувати власної думки сторонам конфлікту щодо можливих варіантів урегулювання конкретного спору (конфлікту).

Нейтральність, безпристрасність та безсторонність медіатора сприяють конструктивній взаємодії під час проведення процедури медіації, оскільки сторони більше схильні до продуктивного обговорення своєї проблеми за участю третьої, нейтральної особи. На думку Р. Гордієнко, концепція безсторонності медіатора є центральною в процесі медіації. Безсторонність означає свободу від фаворитизму та неупередженість. Медіатор не приймає подарунки, послуги або інші блага, отримання яких може викликати сумніви в тому, що медіатор неупереджений [2, с. 203].

Звертаємо також увагу на той факт, що проект закону України «Про медіацію» від 17 грудня 2015 р. № 3665 розмежовує нейтральність та незалежність медіатора, щодо останнього визначає, що медіатор не залежить від сторін медіації, державних органів, інших юридичних і фізичних осіб [3]. Вважаємо, що незалежність медіатора схожа з незалежністю адвоката. І тут є слушною думка В. Заборовського, який розглядає незалежність адвоката на зовнішньому й внутрішньому рівнях. Автор зазначає, що незалежність адвоката на зовнішньому рівні асоціюється насамперед із забороною будь-якого втручання та перешкод у здійсненні його професійної діяльності, а на внутрішньому рівні незалежність адвоката має сприйматися, зокрема, як сукупність морально-етичних та психологічних його якостей, які відображають ставлення адвоката до здійснюваної ним адвокатської діяльності, за умови відсутності будь-якої позапрофесійної (зокрема, особистої) зацікавленості в процесі її реалізації [4, с. 243].

У контексті даного дослідження на особливу увагу заслуговують фахові вимоги до медіатора, які визначені в ст. 16 проекту

закону України «Про медіацію». Відповідно до вказаної норми, медіатором може бути фізична особа, яка досягла двадцяти п'яти років, має вищу або професійно-технічну освіту та пройшла професійне навчання медіації, що має включати 90 академічних годин початкового навчання, зокрема не менше 45 академічних годин навчання практичним навичкам [3]. Отже, медіатором може стати економіст, інженер, лікар, будівельник, програміст, а також представники інших професій. Звертаємо також увагу на те, що в проекті зазначеного закону не передбачено єдиної вимоги до освітнього рівня. Такий підхід до визначення статусу, на наш погляд, є поверховим і потребує суттєвого перегляду. Кількість годин для підготовки медіаторів також визначено неоднозначно. Незрозумілим є поняття «початкове навчання» та «навчання практичним навичкам».

Наведемо приклади закордонної практики. Зокрема, у Законі про медіацію Словачької Республіки передбачено, що медіатором може бути особа, яка має вищу освіту (магістерський рівень), пройшла спеціальну підготовку медіатора в обсязі 200 годин (підтверджується відповідним сертифікатом) і успішно склала професійний іспит медіатора. У зазначеному Законі також передбачено, що навчання медіатора зосереджено на:

- вивченні основ права загалом, а також цивільного, трудового, комерційного, сімейного права та законодавства про захист прав споживачів;
- галузі міжособистісного спілкування, теорії конфліктів та психологічних аспектах їх урегулювання;
- правилах поведінки медіатора та формуванні в нього соціальних навичок;
- проведенні процесу медіації, підготовці угоди про початок медіації й угоди про завершення медіації.

Також Законом про медіацію (Словачька Республіка) передбачено, що особа, яка успішно склала професійний іспит та отримала сертифікат медіатора, повинна протягом шести місяців зареєструватися в Міністерстві юстиції Словачької Республіки. Якщо цього не зроблено в зазначений строк, особа повинна пройти повторне навчання та повторно скласти професійний іспит.

Безсумнівно, для врегулювання конфліктів (спорів) можна і не бути юристом за освітою, але правові знання медіатора потрібні. Тому вважаємо, що проект закону України «Про медіацію» потребує доопрацювання та внесення змін щодо вимог до фахової підготовки медіаторів, які б передбачали більшу кількість годин для опанування основ правових знань.

Зазначимо, що в Сполучених Штатах Америки та Німеччині медіатором може бути особа будь-якої професії та кваліфікації. Часто медіаторами стають особи, які не мають юридичної освіти (архітектори, дизайнери, психологи тощо). Однак на практиці більш затребуваними є медіатори, які мають знання і досвід у галузі права.

Варто також звернути увагу на функції, які виконує медіатор під час процедури медіації. Проект закону України «Про медіацію» лише визначає, що медіатор самостійно обирає засоби і методи проведення медіації, узгоджує порядок проведення медіації зі сторонами медіації з дотриманням вимог чинного закону, правил проведення медіації, правил ділової та професійної етики медіаторів [3]. Однак ні проект закону, ні будь-які інші нормативно-правові акти чітко не регламентують функції медіатора і потребують детального вивчення. Аналіз наукових джерел та практична діяльність дають можливість виділити

організаційну, аналітичну, контрольну функції, а також функції активного слухання, генерації ідей, збереження позитивного психологічного клімату та навчання.

Передусім медіатор організовує проведення медіації: готує приміщення для переговорів, забезпечує все необхідне для ефективної роботи (канцелярське приладдя, фліпчарти, питна вода тощо), допомагає сторонам визначити і надалі дотримуватися регламенту, забезпечує коректність спілкування між сторонами.

Також медіатор виконує роль аналітика конфлікту. За допомогою медіаційних технік та інструментів медіатор виявляє інтереси сторін конфлікту, які стоять за їхніми позиціями, і допомагає сторонам усвідомити власні інтереси й інтереси іншої сторони. На основі виявлених інтересів медіатор допомагає сторонам в генерації ідей для пошуку взаємоприйнятних рішень. Отже, під час аналізу медіатор допомагає сторонам по-новому побачити конфлікт, визначити перспективи його врегулювання, зрозуміти і прийняти інтереси і потреби іншої сторони.

Контрольна функція полягає в тому, що медіатор забезпечує реалістичність висловлювань, ресурсів та домовленостей сторін конфлікту. На завершальній фазі процесу медіатор повинен переконатися в тому, що всі домовленості, досягнуті в медіації, є реалістичними та прийнятними для обох сторін конфлікту.

Протягом усієї процедури медіації медіатор повинен активно слухати кожну зі сторін конфлікту, щоби розуміти і регулювати змістовну й емоційну складові частини. Активне слухання встановлює зворотній зв'язок зі сторонами, фіксує їхні емоції та дозволяє відмежувати факти від їх оцінки, інтерпретації. У разі високої ескалації конфлікту активне слухання сприяє зниженню емоційної напруги. Медіатор надає сторонам необхідну інформацію або допомагає їм знайти її самостійно, зокрема виконанням функцій аналізування й активного слухання. Однак варто зауважити, що надання інформації не ототожнюється з наданням фахової консультації (правової, фінансової тощо).

Медіатор також виконує функцію генерації ідей щодо варіантів рішення. Він не має права пропонувати сторонам варіанти рішень, але спонукає їх до самостійного пошуку таких варіантів. Нагадаємо, що пошук варіантів рішень у багатьох школах медіації розглядається як самостійна фаза, головним принципом якої є «кількість ідей краще за якість».

Крім зазначеного, серед основних завдань і функцій медіатора підтримання сприятливого і довірливого психологічного клімату. Виконання цієї функції передбачає забезпечення конструктивності в переговорах, яке не допускає приниження людської гідності.

Навчальна функція передбачає, що медіатор навчає сторони веденню переговорів, спрямованих на співробітництво, формує в них конфліктологічну компетентність, яка зможе допомогти в подальшому житті. За твердженням В. Вошколуп, конфліктологічна компетентність – це здатність уміло ідентифікувати конфлікти, що можуть виникати в оточенні, діагностувати їхні причини, формувати шляхи їх конструктивного вирішення та (або) можливого запобігання і зменшення негативних наслідків їх прояву на основі наявних знань, умінь та навичок [5, с. 187].

Висновки. У підсумку варто зазначити, що на даний час на законодавчому рівні не визначено правового статусу медіатора та його функцій у процедурі медіації. Наявна нагальна потреба в ухваленні Закону України «Про медіацію» та внесенні змін до

його проекту, які б передбачали чіткі вимоги до особи медіатора. Загальновідомі та визначені в проекті закону України «Про медіацію» принципи медіації покладають на медіатора виконання певних обов'язків. Крім того, у врегулюванні спору (конфлікту) медіатор виконує організаційну, аналітичну, контрольну й інші функції, які сприяють ефективності переговорного процесу та досягненню сторонами взаємоприйняттого рішення.

Література:

1. Можайкіна О. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 55–58.
2. Гордієнко Р. Медіація та її роль у консалтинговій діяльності у сфері охорони здоров'я. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 202–205.
3. Про медіацію: проект закону України від 17 грудня 2015 р. № 3665 / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463
4. Заборовський В. Незалежність та самостійність адвоката: проблеми розмежування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2017. Вип. 42. С. 242–246.
5. Вошколуп Г. Конфліктологічна компетентність як складова професійної компетентності майбутніх фахівців. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». 2016. № 1. С. 184–189.

Можайкіна Е. С. Медиатор в урегулюванні конфлікта: отдельные аспекты правового статуса

Аннотация. Стаття посвящена дослідженню окремих аспектів правового статусу медіатора в урегулюванні конфлікта. Проаналізовані обов'язності медіатора, обумовлені змістом основних принципів медіації. Визначені та охарактеризовані організаційна, аналітична, контрольна функції медіатора, а також функції активного слухання, генерації ідей, збереження позитивного психологічного клімату і об'єднання.

Ключевые слова: медіація, медіатор, принципи медіації, правовий статус, функції медіатора, конфліктологічна компетентність

Mozhaikina O. Mediator in Conflict Resolution: Certain Features of Legal Status

Summary. The article is devoted to certain features of legal status of mediators in conflict resolution. Their duties which are originated from basic principles of mediation are analyzed. Besides, their organizational, analytical and controlling roles are determined and described, including active listening, idea generation, communication facilitation and training.

Key words: mediation, mediator, principles of mediation, legal status, roles of mediator, conflict resolution competence.